

М О В А ЯК ЕНЕРГЕТИЧНИЙ ФЕНОМЕН

Мова є не продуктом діяльності (Ergon),
а діяльністю (Energia)

Вільгельм фон Гумбольдт

Про те, що мова має дивовижну силу впливу на людину, знали давно. Відомий давній міф про Слово, відбитий у вірші Миколи Гумільова:

*В оный час, когда над миром новым
Бог склонял лицо своё, тогда
Солнце останавливали Словом,
Словом разрушали города...*

Загадковою магією Слова користуються різні релігії, гіпнотизери й лікарі. Гіпократ говорив, що найголовнішим засобом лікування є слово. Сьогодні розробляють методики нейролінгвістичного програмування (НЛП), лінгвістичної сугестії, які використовують у засобах масової інформації, під час політичних агітацій тощо. Чи можна науково довести цей феномен?

Слова В. фон Гумбольдта з епіграфа стали хрестоматійними в лінгвістиці. Проте майже відсутні будь-які спроби пояснення думки про енергетичну властивість мови, яку видатний німецький мислитель-мовознавець вважав незаперечною. Цю тезу вченого трактували відносно мовної або мовленнєвої діяльності взагалі, а латинське *Energia* сприймали як наукову метафору.

Проте в працях В. фон Гумбольдта можна знайти чимало підтвержень глибоко усвідомленого сприйняття природи людської мови не тільки як “духу” (нім. *Geist*), а і власне енергії у

вимірах соціального та індивідуального підсвідомого:

“Мова — це об’єднана духовна енергія народу, чарівним способом закарбована у певних звуках, у цьому вигляді та через взаємозв’язок своїх звуків зрозуміла всім мовцям і збуджуюча в них приблизно однакову енергію ... мова цілком залежить від підсвідомої енергії, яка приводить в дію людську індивідуальність ... діяльність мовної свідомості є залежною від тієї енергії, з якою вона (внутрішня свідомість — В.М.) впливає на звук і втілює останній у живе вираження думки в усіх найтонших відтінках. А ця енергія не може бути повсюди однаковою, не може повсюди виявляти однакову інтенсивність, живість і регулярність” [6] (підкреслення — В.М.).

Приблизно через сто років після Гумбольдта російський філолог і філософ О.Ф. Лосєв висуває власну феноменологічну концепцію Слова, яке наділене “фізичною енергемою” і “ноематичною енергемою”. У першому сенсі “... Слово є ... легким і невидимим, повітряним організмом, що наділене магічною силою щось особливе значити, у якісь особливі глибини проникати та незримо творити великі події. Ці невагомі та невидимі для безпосереднього відчуття організми... пробиваються до глибин нашого мозку, виробляють там небувалі реакції, і вже через це одне є щось магічне в природі слова...” [10].

“Ноематична енергема”, тобто енергема змістового плану, залежить

Володимир Манакін
доктор філол. наук,
професор,
декан
факультету журналістики
Запорізького
національного університету,
запрошений професор
Іллінойського університету,
м. Запоріжжя — м. Чикаго

не тільки від “смыслового світла”, що проливає на слово позначуваний ним предмет, а й від самого суб’єкта думки, котрий усвідомлює себе в слові. Найважливішим в імені є для філософа те, що воно містить енергію сутності речі: “*Іменем ми і називаємо енергію сутності речі*” [10].

У ХХ ст. *В.І. Вернадський*, не гуманітарій, а геохімік, який дав наукове обґрунтування ноосфери як особливої форми біогенезу у вигляді планетарного розуму, *людську мову на рівні ноосфери називає “енергією людської культури”* [5]. І навряд чи цей висновок Вернадського варто зводити до простої метафори не тільки з огляду на природничий напрям його наукової діяльності, а й з погляду розуміння ним ноосфери, яка є вінцем біосфери — матеріально-енергетичної оболонки Землі — явищем космічного характеру [4].

Що об’єднує ці думки? Чому і як ми відчуваємо незримую енергетичну дію слова і мови в цілому, і чи існує вона взагалі?

Наголосимо, що усі міркування у сфері зазначеної проблеми слід

і, як правило, випереджають спостереження” [8]. Наші теоретичні припущення про особливу енергетичну сутність слова й енергетичну властивість мови в цілому базуються на трьох основних складниках обґрунтування: *лінгвофілософському, фізичному* (в частині квантової теорії) та *нейропсихолінгвістичному*.

Енергетика слова в аспекті лінгвофілософії

Лінгвофілософія передбачає ширший спектр розгляду мови, де поєднуються в одне ціле декілька взаємозумовлених методологій: власне філософія, теософія, метафізика, феноменологія тощо.

Хронологічно першими джерелами, що містять вказівки на *особливу роль Слова в житті людини і буття* є релігійні, а згодом теософські слова “*Спочатку було Слово...*” (з Євангелія від Іоанна). Традиційна релігійна думка розуміє під Словом не “мовну одиницю”, а дещо більше: ідею, дух, першооснову і першопричину буття

Вільгельм фон Гумбольдт
(1767—1835)

видатний німецький мислитель-мовознавець

які крізь призму божественної сутності Слова пояснювали його магічні та енергетичні властивості. На думку П. Флоренського, “*розглянути, в чому магічність слова, це значить зрозуміти, як саме і чому словом можемо ми впливати на світ ... магічно потужне слово не потребує індивідуально-особистісного напруження волі, або ж навіть чіткого усвідомлення його смислу. Воно саме концентрує енергію духу*” [14]. Особливої уваги Флоренський надавав власним іменам, які мають найбільший градус енергетики.

С. Булгаков вважав, що “*Слова ніколи не є лише “слова, слова, слова” (як же це схоже на відомий вірш Тараса Шевченка! — В.М.); вони завжди є якоюсь силою... З огляду на те, що енергія слова (Підкреслено — В.М.) є найбільш дієвою, такою, що проникає до онтологічного кореня речей, небезпека зловживання словом є більшою, ніж при заняттях з динамітом, який може зруйнувати лише зовнішню оболонку, але не внутрішнє зерно буття*” [3].

Надприродне, космічне розуміння Слова міститься в основі давньогрецького філософського уявлення про *Логос* як загальний закон, основу світу і гармонії (*Геракліт*). Згідно з ученням стоїків, Логос — це світовий розум, тонкоматеріальна (ефірно-вогненна) душа космосу, якій підкоряється природа і людина. Найвпливовішою для подальшого розвитку стала філософська система *Платона* про єдність ідеї та речі та про деміургічну (першотвірну) силу ідеї-Логосу.

В працях *Шеллінга* і *Гегеля* платонівська філософія знайшла класичний варіант завершення. За Гегелем, розвиток є діяльністю світового

5 листопада 2007 р. за результатами конкурсу найзмістовніших і найгарніших слів у світі, організованого німецьким журналом “Культурний обмін”, серед понад 2,5 тисяч слів, поданих учасниками з 60 країн і регіонів, переможу отримало турецьке слово *Yakamoz*. Українською мовою його можна перекласти як “віддзеркалення Місяця на поверхні води”

сприймати у площині гіпотетичних припущень, а почасти — аксіоматичних постулатів. Це не означає віддаленості від науки. Тут незаперечні практичні докази не завжди є мірилом перевірки теорії. Ми згодні з думкою сучасного американського фізика-теоретика *Девіда Дойча*, що “насправді теорії починаються з недоведених гіпотез, що виникли у чиемусь розумі

усього. Безпосереднє єднання Слова й імені Творця відбивають давньоєврейські та давньогрецькі еквіваленти “слова”, які мали й інші значення: “дух”, “ідея”, “розум”, “діло” тощо.

Показовими щодо цього є філософські праці *Івана Франка*, *Павла Флоренського*, *Сергія Булгакова*, *Володимира Соловійова*, *Миколи Бердяєва*,

духу (Абсолюту), а сам дух німецький філософ розглядав у вигляді **нематеріальної енергії**, яка розчинена у світовому просторі. Чи не такий дух зі своєю енергією мав на увазі й Гумбольдт, близький друг Гегеля?

Феноменологічна концепція *Е. Гусерля*, на відміну від Платона і Гегеля, визнає наявність ідеальних сутностей не поза межами людини, а в ній самій на рівні “чистої свідомості”, яка є багатомірною за природою і включає також мовні смисли. *С. Булгаков*, *М. Бердяєв* говорять про мікрокосм людини, в якому міститься абсолютно все, що є в Універсумі (макрокосмі). Особливе місце в цьому мікрокосмі посідає Слово: *“Слово є космічним у своїй сутності ... і людина є світовою ареною, мікрокосмом, оскільки в ньому і через нього звучить світ, тому слово є антропокосмічним”* [3].

На початку ХХ ст. спостерігаємо повернення до класичного тлумачення Логосу (Слова) як творчої сили, наділеної особливою енергією. Найближче до розуміння проблеми енергетичної сутності мови серед інших підійшов *О.Ф. Лосєв*. Релігійно-філософською основою “імяславія” (рос. *имяславия*) Лосєв вважав православну доктрину енергетизму у вченні паламитів, тобто послідовників *Г. Палами*, які випромінювання світла на горі Фавор розглядали як енергію сутності Бога. *Словесна енергія містить частку цієї енергії, оскільки через слово здійснюється зв'язок з Богом.*

Таким чином, історія філософського осмислення мови пов'язана із визначенням мовного впливу на формування свідомості і виявленням першопричин тієї внутрішньої енергетичної сили, яким наділено слово в житті людини.

Енергетика слова в аспекті

квантової теорії фізики

Звернення лінгвістики до фізики не є випадковим, якщо розуміти фізику як науку про природу. Мова як універсальна здатність людини є не тільки соціальним, психоментальним, а і природним явищем. Відтак загальні закони, які діють у царині природи, так чи інакше діють і в мові. Близкучі докази цього містяться у працях вченого і мислителя кінця ХХ ст. *В.В. Налімова*, який власну концепцію

свідомості і мовної семантики побудував, відштовхуючись від фізичних законів. Проте з гіркотою зазначив: *“Незважаючи на усі досягнення нейрофізіологічних досліджень, незважаючи на усі спроби фізиків звернутися до квантово-механічного розуміння свідомості ... проблема матерія-свідомість залишається нерозв'язаною”* [11].

Саме новий погляд на співвідношення свідомості та реальності може пролити світло на вирішення багатьох питань стосовно мови, фізична (=природна) структура якої є ізоморфною *a priori* до структури реальності. Нове розуміння реальності

пропонує сьогодні квантова теорія фізики, яка розглядає світ, вивчаючи глибинні, зокрема й невидимі його зони. На такому підході сучасні фізики-теоретики (*В.В. Налімов*, *С.І. Доронін*, *Д. Дойч*, *П. Девіс* та ін.) здійснюють спроби побудови образу реальності як єдиної матеріально-ідеальної субстанції. *“Фізичні експерименти останніх десятиліть довели квантовий характер реальності на фундаментальному рівні ... Зараз стало очевидним, що усі об'єкти, поруч зі звичними класичними взаємодіями, пов'язані з оточенням нелокальними квантовими кореляціями”* [9]. Тому слід по-іншому дивитись на матеріальні тіла, які ми звикли вважати складеними з атомів і молекул, а розглядати їх як енергетичні структури. І будь-яка фізична реальність в природі зумовлена наявністю “градієнта (поток) енергії”, розповсюджуючись на

мову.

Квантовий підхід до природи базується на дуалізмі частки-хвилі, на курпускулярно-хвильовому визнанні субстанцій реальності як єдності неподільного цілого. Зокрема *Р. Вебер*, стверджує: *“реальність єдина, що вона являє собою неподільну цілісність, що лежить в основі усього Всесвіту, в основі матерії та свідомості”* [12].

Квантовий підхід до природи передбачає докорінну зміну світоглядних уявлень і перехід до нової системи свідомості людства, як свого часу відбувся перехід від теорії *Птолемея* до системи *Коперника*.

Найголовніше у цьому процесі — усвідомлення того, що *“реальність є значно більшою, ніж видається, і більша її частина невидима”*[8]. Задовго до цих висновків фізик *Пол Девіс* писав про існування двох відмінних світів, один з яких свідчить про існування “прозорого Всесвіту” і “прозорої матерії” з власним полем гравітаційного впливу [7]. Сьогодні розповсюджені концепції, в яких відстоюють принципи єдності світу, спільних законів існування природи і розуму, матеріального та інформаційного полів.

Пошуки не припиняються, а нарошуються у новітній час, що є свідченням початку зміни фізичної та загальної світоглядної парадигм і кроком до відкриття нового образу світу, який має з'явитись як єдність матерії та свідомості, маси та енергії, матеріального та ідеального. Переосмислення мовного феномену, в якому єдність матерії і свідомості є найвідчутнішою, слугуватиме додатковим аргументом на користь нового уявлення про реальність загалом.

Енергетика слова в нейропсихолінгвістичному аспекті

Розуміючи різницю між нейролінгвістикою і психолінгвістикою, поєднаємо їх в один аспект з огляду не на детальний, а загальний розгляд проблеми на рівні принципів постулатів, які тут збігаються.

Знайомство із сучасними поглядами на мову фахівців цих галузей підтверджує, що наука в цілому рухається в одному напрямку і з різних позицій шукає відповідь на те саме запитання:

Чому слово людської мови здатне випромінювати особливу енергетику?

**Ікона Вишгородської (Володимирської) Божої матері. Ікона Божої Матері “Почайська” (чудотворна) Свято-Успенської Почайської лаври.*

Відомий нейрофізіолог *Н.П. Бехтерева* зазначає: *“Варто було би замислитись над новим образом світу, який нам показала сучасна фізика: кожен електрон (де б він не був!) завжди має дві іпостасі. Він одночасно і частка, і хвиля. Одночасно і маса, і енергія. Світ ось такий. Попри те, що це уявлення суперечить побутовому здоровому глузду. А закони природи єдині. Їм підпорядкований і світ речей (наш мозок), і світ ідеальний (наша думка). У тих електронів, що у мозку, — теж дві іпостасі”* [2]. Єдність законів світу дозволяє перенести усе сказане і на мову, де найголовніші його “електрони” — слова — також мають одночасно дві іпостасі: матерію та енергетичну хвилю, що випромінює семантика.

Дещо в іншому ракурсі *Г. Гадамер* зауважив: *“Є діалектика слова, що наділяє кожне слово внутрішнім, ніби помножувальним його виміром: будь-яке слово пов'язане із цілим, завдяки чому воно взагалі є словом”* [5].

Сила цього виміру, що помножується в слові, — це довжина та потужність його енергетичної хвилі, котра матеріалізується (реалізується та сприймається) тільки людиною, мовцем — *Homo Lingualis*. Звичайно ж, людина при цьому не уподібнюється якимось механічним приладам, що передають та одержують мовні сигнали (хоча таку функцію теж передбачено природою).

Людина не відтворює, а творить мову, що на метафізичному рівні виглядає як постійне наповнення мови (слів, речень, фраз...) власною (притаманною людині або певному соціуму) енергетикою, духом, що оживлює Слово, збагачує і постійно оновлює його зміст.

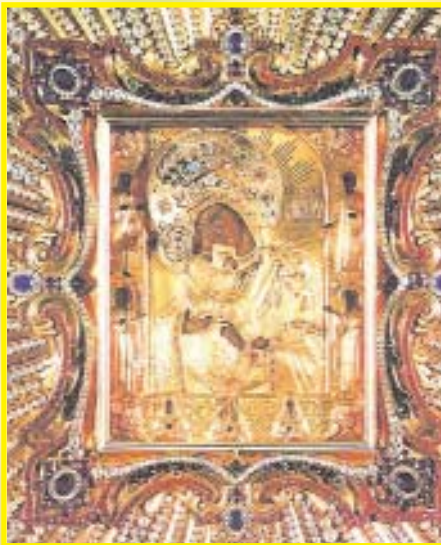
Закони Всесвіту єдині. Тому лад мовної системи на усіх рівнях є ізоморфним до світу свідомості-реальності, як будова листка повторює будову цілого дерева. Формально неважко довести, що фонологічна матриця схожа на хімічну таблицю Менделєєва, змістова (семемна і семна) структура слова є ієрархічною і принципово нагадує молекулярну структуру; є навіть припущення і

стосовно того, що мовна структура у загальному вигляді дуже схожа на структуру ДНК.

І як будь-яке системне впорядкування будується за законами ієрархії та детермінізму, мовні одиниці різняться за своєю значущістю.

Найбільш значимі одиниці є енергетично найпотужнішими. Потужність вербальної енергетики є пропорційно залежною від мовленнєвої ситуації, заданого контексту та сугестивної сили самої людини, що породжує (матеріалізує) Слово.

В першу чергу це стосується сакральних текстів, які є у кожного народу. Вони, як намолені віками ікони, заряджені потужною магічною

силою, особливим енергетичним полем, що, до речі, фіксується спеціальними фізичними приладами. У XVI ст. *Корнелій Агринна* писав, що *“слова та імена речей мають неабияку силу, а позитивні промови та молитви — найбільшу!”* [1].

Подібні ідеї про енергетичну властивість ментальної сфери та існування “єдиної глибокої реальності” розвиває засновник квантової психології *Вілсон Роберт Антон*. В її основі — визнання багатомірності та відносності одержання та переробки людиною інформації. Психологи висувують також гіпотезу про психічний феномен як первісну властивість

фізичних та інформаційних полів у природі. Існує також багато інших підходів, в тому числі пов'язаних із біологічними процесами на генному рівні.

З погляду визначення місця мови на рівні загальних принципів, які діють в природі та свідомості, слово (мова) постає тут як інформаційно-енергетичний посередник і одночасно як “золотий ключик” до пізнання загального устрою Всесвіту, в якому інформація та енергія є первинними, а матерія-свідомість — похідними. В слові, в мові свідомість, матерія й енергетична інформація зливаються в одне ціле, відбиваючи загальні закономірності будови людини, природи і Всесвіту.

Геній *В. фон. Гумбольдта* ще на початку XIX ст. помітив подвійну природу слова: *“В мові, у тій мірі, в якій вона є реальним надбанням людини, розрізняються два конститутивні принципи: внутрішня мовна свідомість (під якою я розумію ... усю сукупність духовних здібностей відносно утворення та уживання мови, тобто лише спрямованість) і звук... Внутрішня мовна свідомість — це принцип, що надає усьому початковий імпульс”* [6].

Цей “початковий імпульс”, про який говорить Гумбольдт, є не значенням або семантикою, а енергетично-інформаційною першоосновою, є своєрідною психоматерією коліскою, в якій народжується і функціонує слово (мова) з його змістом і формою. Так званий формальний бік мови — це не тільки “кольчуга” змісту, а набагато складніше утворення. Це добре знають, наприклад, фахівці з фоносемантики, нейролінгвістичного програмування, інформаційного метаболізму, сугестивної лінгвістики тощо.

І це вже є проблемою практичного втілення енергетичного виміру слова в процесі мовленнєвої діяльності *Номо Lingualis* (Людини-Мовця) в цілому.

Література

1. *Агринна Г.К.* Оккультная философия. — М., 1992.
2. *Бехтерева Н.П.* Вглядимся в чудо, не убоявшись старых догм // Неделея. — 1989. — №37.
3. *Булгаков С.Н.* Философия имени. — Спб, 1998.
4. *Вернадский В.И.* Философские мысли натуралиста. — М., 1988.
5. *Гадамер Г.-Х.* Истина и метод. Основы философской герменевтики. — М., 1988.
6. *Гумбольдт В.* Избранные труды по языкознанию. — М., 1984.
7. *Девис П.* Суперсила. — М., 1989.
8. *Дойч Д.* Структура реальности. Пер. с англ. Н.А. Зубченко. Под общей ред. акад. РАН В.А. Садовничего. — М.-Ижевск, 2001.
9. *Доронин С.И.* Физика магии. Теория. (physmag.h1.ru/theory.html)
10. *Лосев А.Ф.* Философия имени. — М., 1990.
11. *Налимов В.В.* Спонтанность сознания. — М., 1995.
12. *Weber R.* Reflections on David Bohm's Holomovement, A Physicist's Model of Cosmos and Consciousness//The Metaphors of Consciousness. — N.Y.; L.: Plenum Press, 1981.